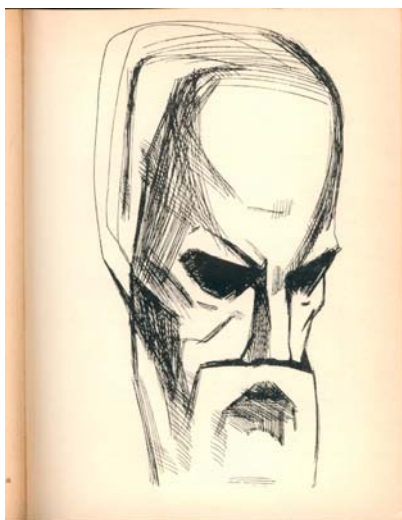

At oversætte Dostojevskij

Med Jan Hansens oversættelse har vi fået Forbrydelse og straf på dansk i den hidtil mest dækkende, mest præcise og tilgængelige form

Fjodor Dostojevskij: Forbrydelse og straf. Nyoversat af Jan Hansen. Rosinante, København 2003. 677s. 399 kr.

Af Kjeld Bjørnager

Dostojevskijs værker har været oversat til dansk mange gange og af mange forskellige oversættere. En af dem erhvervede sig igennem et langt livs arbejde en form for monopol på Dostojevskij i Danmark. Det var Ejnar Thomassen, der oplevede at se sit livsværk kronet med en samlet udgave af Dostojevskijs værker i 24 bind på Stig Vendelkjærs Forlag i 1965. Ejnar Thomassens første oversættelse af et værk af Dostojevskij udkom i 1921, og det var faktisk *Forbrydelse og straf*, ganske vist med titel efter dens hovedperson: *Raskolnikov*.

Sin holdning til oversættelse af Dostojevskij udtrykte Thomassen ved flere lejligheder. Dostojevskij er uoversættelig i hans opfattelse. Dostojevskij skal man "indoptage" og så skrive ham på dansk. En del opmærksomme danske læsere af Dostojevskij har ikke fundet Ejnar Thomassens "indoptagelse" af Dostojevskij tilstrækkelig og har vendt sig til andre oversættelser, svenske, engelske – og ikke mindst norske. I Norge har en fint team af oversætterne for få år siden afsluttet et storslået projekt med oversættelse af alle Dostojevskijs hovedværker. I Danmark har der ikke været forlagsinteresse for et

så stort projekt, men nyoversættelser af enkelte af Dostojevskijs værker er kommet til verden i de senere år. Ole Husted Jensen – en velmeriteret oversætter af russisk litteratur - nyoversatte først *Kælder mennesket* og senere *De besatte*, som han gav den måske mere præcise betegnelse *Onde ånder*. Nu er også *Forbrydelse og straf* kommet i nyoversættelse ved Jan Hansen, som bag sig har en lang række oversættelser af nyere russisk litteratur, og som sidste år præsenterede en imponerende nyoversættelse af Nikolaj Gogols *Døde sjæle*. Hvordan kan man så karakterisere hans nyoversættelse af Dostojevskij?

I 1954 inviterede *Politiken* professor Ad. Stender-Petersen til at vurdere to konkurrerende oversættelser af Dostojevskij til dansk. Det drejede sig om, at Ejnar Thomassens autoritative position på det danske Dostojevskij-marked var blevet udfordret af Georg Sarauw, som havde oversat tre af Dostojevskijs mest berømte værker, nemlig *Forbrydelse og straf* (som *Raskolnikov*), *Brødrene Karamazov* og *Idioten*. I Sarauws oversættelser udtrykte Dostojevskij sig meget kortere end i Thomassens – der var tale om mange, mange siders forskel i omfang. Datidens opmærksomme læsere begyndte at gisne: Havde Sarauw forkortet, eller havde Thomassen digtet til? Det kunne der skrives mange avislinjer om, men da sørgeligt få af skribenterne kunne læse Dostojevskij på russisk, henvendte man sig altså til en russiskkyndig. Ad. Stender-Petersen skrev en dobbeltkronik, som meget vel kan anvendes som model for praktisk oversættelseskritik.

I fornem stil

Ad. Stender-Petersens konklusion var, at såvel Thomassens som Sarauws oversættelser præsenterede de danske læsere for en "i nogen grad forvansket Dostojevskij." Han indleder med at karakterisere Dostojevskijs stil som talesproget gjort til litterært sprog - en kollokvial stil, og ydermere – et individualiseret talesprog, som får særligt udtryk hos hver enkelt af værkernes personer. Den største vanskelighed ved at oversætte Dostojevskij er følgelig at undgå en litterarisering af stilen, samt at kunne bevæge sig frit og ubesværet rundt i det danske sprogs mange stillag. Foruden at man naturligvis skulle have et så indgående

kendskab til russisk, at man kunne læse Dostojevskijs ofte næsten utøjlelige sprog, der ind imellem trækker på gadens sproglige platheder, undertiden på embedsmænds sammenblanding af almindeligt talesprog og det kancellisprog, som de hver dag fyldte deres papirer med, og mange andre varianter af det russiske talesprog på Dostojevskijs tid. Jan Hansen har klaret de udfordringer i fornem stil.

I sit efterskrift til nyoversættelsen skriver Jan Hansen, at han under et undervisningsforløb blev stillet over for mange spørgsmål fra de studerende i forbindelse med de eksisterende oversættelser: Der var mange ord, som unge mennesker af i dag simpelthen ikke forstod. Og det er jo alle oversættelsers lod: Når der er gået nogle årtier, er der behov for nyoversættelser. Det gælder Biblen og Homer, men også alle andre af verdenslitteraturens hovedværker. Men samtidig er en roman som *Forbrydelse og straf* tydeligt bundet til sit regi. Dens handling foregår ubetvivleligt i Petersborg i 1860-erne. Derfor kan man ikke udstyre personerne med udtryk og ord, som vi vil opfatte som bundet til vor nutid. Her må der balancekunst til. Også den mestrer Jan Hansen, selv om han ind imellem må svigte de unge studerende og gå ud over deres ordforråd.

Det store menneske

Jeg kan tænke mig at mange unge studerende i dag ikke vil kende ord som: flanør, halunk, asen og kanalje. I den anden ende af skalaen oplever jeg det som en næsten for nutidig sprogbrug, når en ung beruset kvinde siger: "Schkriid!" Men Jan Hansen har holdt tungen lige i munden og skabt en oversættelse i en overbevisende og med sine mange nuanceringer ganske dækkende stil.

Forbrydelse og straf har altid været i stand til at fange unge mennesker – og det er en roman, som man aldrig helt slipper af sinde, når man én gang har læst den. Man har set den som den moderne romans fødsel – og i så fald, så taler den stadig til sin læser som en moderne roman ved dens kriminalroman-opbygning og dens kamp med de store livets problemer: Har det store menneske ret til at sætte sig ud over de almene love og skikke? Med andre ord: Når Napoleon kan lade tusindvis af mennesker dø for sine ideers skyld, hvorfor kan en Raskolnikov så ikke slå en ussel pantelånerske ihjel for sin ides skyld?

Lige til det sidste holder Raskolnikov fast ved sin ide, selv da han lader sig arrestere, forstår han det kun som dette, at han ikke var dygtig nok til at udføre ideen, ikke, at den er forkert. Omkring ham forsøger hans søster, som han elsker og vil beskytte mod alt ondt, den prostituerede Sonja med Biblen i hånden og andre at få ham til at opgive sin ide, men forgæves. Raskolnikov erkender først sig selv, ikke som overmenneske, men som almindeligt menneske, efter mange måneder i tugthuset i det øjeblik, da hans kærlighed til Sonja pludselig går op for ham. Først da bliver han menneske og tager lidelsen på sig.

Med Jan Hansens oversættelse har vi fået *Forbrydelse og straf* på dansk i den hidtil mest dækkende, mest præcise og tilgængelige form. Stender Petersens dom over Ejner Thomassens og Georg Sarauws oversættelser i 1954 var, at man kunne opstille en "uendelig lang liste over misforståelser, forvanskninger, oplagte fejloversættelser og fordrejninger" i begge oversættelser. Det er ikke lykkedes Jan Hansen helt at undgå småfejl, men man kan sige med absolut overbevisning, at deres antal er blevet reduceret væsentligt i forhold til de tidligere oversættelser.

"Guds dåre"

Jeg skal naturligvis ikke undlade at påpege et par af dem og diskutere nogle tvivlsomme steder. Det er en ejendommelighed, at alle oversættere af *Forbrydelse og straf* vil have anbragt en skildervagt på Nikolajbroen (side 138), når teksten nu skriver (og med bund i den daværende virkelighed), at der var tale om et kapel. Og man kommer til at tvivle på Jan Hansens kulinariske kunnen, når han i en note til side 253 beskriver en kulebjaka som en "fiskepostej med fed fisk som mulle" – når der blot er tale om en langagtig, oval variant af en pirog, dvs, en dejform, som kan fyldes med kød, kål eller fisk. Det er småting. Jeg har dog en enkelt ting af mere alvorlig natur, som bør drøftes. Det drejer sig om en af oversættelsesarbejdets vanskeligste former for kulturoverførsel.

I en meget fortrolig scene mellem Sonja og Raskolnikov taler de om Sonjas forhold til Gud. Raskolnikov indser, at Sonjas tro er noget absolut, noget som ikke kan diskuteres, og han erkender, at hun er en "Guds dåre" (jurodivaja). Så læser Sonja op fra Biblen om Lazarus og senere taler de om hendes forhold til Lizaveta, som Raskolnikov også myrdede sammen med pantelånersken. Raskolnikov forstår nu, at også den enfoldige Lizaveta har været en "Guds dåre". Og endelig kommer han frem til: "Her kan man selv blive en Guds dåre. Det smitter."

Begrebet "Guds dåre" er udbredt i såvel den græske som den russiske ortodokse tro. Den knytter sig til en forestilling om, at de mindre bemedlede i ånden står Gud nærmere, og at de ofte direkte taler med Guds stemme. En "Guds dåre" kan være en landsbytosse, det kan være en dybt enfoldig, men det er en menneske, fra hvem man kan håbe på at høre det sande ord.

Det er naturligvis ikke uvæsentligt, at Raskolnikov i denne situation, lige før han bekender sin skyld i de to mord, konfronteres med en religiøs holdning, som entydigt fornægter den rationelle og teoretiske tilgang til liv og død, som Raskolnikov har udviklet med sin overmenneske-ide. Det er ikke uvæsentligt, at Raskolnikov har føler sig tiltrukket af denne "Guds dåre"-tanke, som gør det religiøse til ureflektet følelse.

Det er derfor beklageligt, at Jan Hansen ikke har været konsekvent lige her. Ganske vist gengiver han Raskolnikovs erkendelse af Sonjas karakter med ordene "Guds dåre" – men de senere gange, da begrebet anvendes om Lizaveta og senere om Raskolnikov selv, så griber han til en almengørelse eller forklarende

oversættelse, som bare slet ikke dækker det dynamiske indhold. Omkring Lizaveta og Sonja hedder det hos Jan Hansen, at de "begge er sindsforvirrede af religiøs ildhu." Og om Raskolnikov selv: "Her bliver man til sidst selv forstyrret." Hos Dostojevskij bruges alle tre steder samme ord for "Guds dåre" – jurodivyj.

Disse kritiske noter må dog ikke overskygge det faktum, at Jan Hansen har givet os en oversættelse af *Forbrydelse og straf*, som overskygger alle tidligere.

Måtte danske forlag vise mod og følge i deres norske kollegers spor, således at alle Dostojevskijs storværker kan komme i en moderne dansk oversættelse – og meget gerne med Jan Hansen som oversætter.

Kjeld Bjørnager er lektor i russisk litteratur ved Slavisk Afdeling, Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.